

องค์ความรู้ เล่าเรื่องเมืองนครพนม

(ศรีโคตรบูรณ์)

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

บอกเล่าเรื่องราวองค์พระธาตุพนม

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนม

: nkpculture

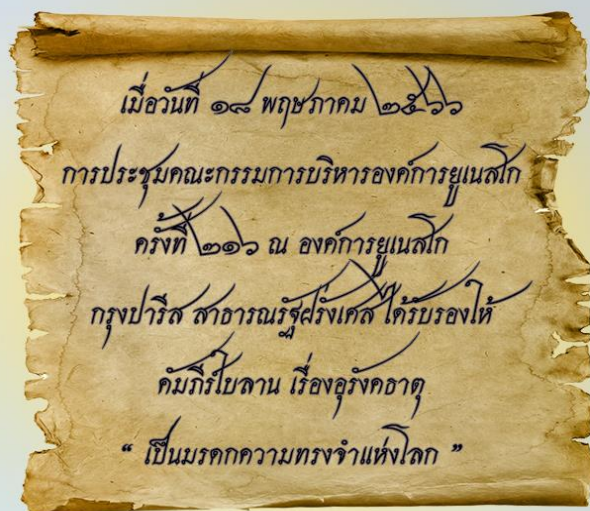
: www.nakhonphanom.m-culture.go.th/th

เล่าเรื่อง เมืองนครพนม (ศรีโคตรบูรณ์)

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

ความสำคัญคัมภีร์อุรังคธาตุ

ตำนานอุรังคธาตุ (พระธาตุหัวอกของพระพุทธเจ้า) เป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง สันนิษฐานว่า ตำนานอุรังคธาตุแต่งขึ้นครั้งแรกในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยเรียบเรียงจากนิทาน ๓ เรื่องได้แก่ ศาสนานครนิทาน ปาตลลักษณะนิทาน และอุรังคธาตุนิทาน

เป็นตำนานที่แต่งในลักษณะนิทานปรัมปรา ประกอบด้วยอุรังคธาตุนิทานหรือตำนาน พระธาตุพนม นิทานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะรอยพระพุทธบาทตามฝั่งแม่น้ำโขง กล่าวถึงการเกิดของแม่น้ำสำคัญๆ ตามลำแม่น้ำโขงว่า เป็นการกระทำของพวกนาคร รวมถึงมีประวัติบุคคลสำคัญของลาว โครงสร้างของเนื้อหาแบ่งเป็น ๙ ส่วน เรียงตามลำดับเวลา เริ่มตั้งแต่สมัยเกิดโลกภพทศกัณฐ์ไปจนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเจ้า กษัตริย์ล้านช้าง ที่ครองราชย์ระหว่างพ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๔ ดำเนินเรื่องตามความคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในสมัยทศกัณฐ์ และพระพุทธเจ้าในอนาคต กล่าวถึงบ้านเมืองที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ เมืองสุวรรณภูมิ เมืองสีโคตรบอง เมืองหนองหานหลวง เมืองหนองหานน้อย เป็นต้น ตามท้ายตำนานอุรังคธาตุระบุว่า พระยาศรีไชยชมพู่ เป็นผู้คัดลอกในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ด้วยเหตุนี้นักประวัติศาสตร์ จึงเชื่อว่า ตำนานอุรังคธาตุ น่าจะเขียนขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑

หมอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระอุรังคธาตุ

ตำนานอุรังคธาตุมีต้นฉบับเขียนลงในใบลาน ซึ่งในระยะต่อมาได้รับการคัดลอกถ่ายถอดเป็นอักษรไทยปัจจุบันหลายสำนวน ได้แก่ อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) อุรังคธาตุเทศนา อุรังคนิทาน (พิสดาร) ซึ่งฉบับหลังได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ ๑๑ ครั้ง นอกจากนี้ยังมีนิทานอุรังคธาตุตัวอักษรลาว ที่มีการพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากโอกาสพิธีมาปณิกศพของพระสังฆราชลาว และมีการพิมพ์เผยแพร่อีกอย่างแพร่หลาย ในโอกาสต่าง ๆ ของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

อ้างอิง : หอสมุดแห่งชาติ , วิกิพีเดีย และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ (<https://ich-thailand.org/>)

เล่าเรื่อง เมืองนครพนม [ศรีโคตรบูรณ์]

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

◆ ในประเทศไทย เอกสารโบราณตำนานอุรังคธาตุต้นฉบับที่มีอายุและความเก่าแก่มากที่สุดในประเทศไทยเท่าที่พบในปัจจุบัน คือ เอกสารโบราณตำนานอุรังคธาตุ ฉบับวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามพระอาริยานุวัตร (อารีย์ เขมจารี) อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาชัย ได้รวบรวมและได้รับมอบเอกสารชุดนี้จาก วัดโพนสว่าง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้รับการจาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ โดยในท้องที่อำเภอโกสุมพิสัย ในช่วงเวลาที่เอกสารโบราณได้รับการจารขึ้นนั้น ยังไม่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นเมือง เป็นเพียงหมู่บ้านที่ขึ้นกับเมืองสุวรรณภูมิราชบุรินทร์ (อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) เมืองประเทศราชของกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตามประวัติหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย เมื่อแรกตั้ง ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้อพยพมาจากเมืองสุวรรณภูมิ ในแถบทุ่งกุลาร้องไห้มาตั้ง ถิ่นฐานใหม่เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นไปได้ว่าเอกสารโบราณอุรังคธาตุฉบับดังกล่าว ซึ่งมีการกล่าวเชื่อมโยงถึงตำนานผาแดงนางไฉ่ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยเท่าที่จะสืบหาได้แล้วในปัจจุบันนั้น อาจเป็นผลงานของชาวเมืองทุ่งศรีภูมิหรือสุวรรณภูมิที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่แล้วจารหรือแต่งขึ้น

◆ อุรังคธาตุนิทานต้นฉบับที่เก่าแก่รองลงมาที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์ที่ดูแลหัวเมืองมณฑลอูตร ได้นำมามอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ บันทึกด้วยอักษรธรรมอีสาน หน้าปกเขียนชื่อว่า “อุรังคธาตุ” ตีพิมพ์มีชื่อเรียกว่า อุรังคธาตุ ฉบับความสังเขป และอุรังคธาตุนิทานฉบับนี้เองยังฉบับที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก ซึ่งได้รับการปริวรรตโบราณ โดย ดร.ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ (จารย์ครูธรรม ยอดแก้ว) ชาวจังหวัดร้อยเอ็ด บางส่วนของอุรังคธาตุนิทาน ฉบับกรมศิลปากร (พ.ศ. ๒๔๘๓) มีการเพิ่มเติมหรือลดทอนบางส่วนของนิทานอุรังคธาตุ เช่น ตำนานเมืองสกลนคร ตำนานเมืองร้อยเอ็ด ตำนานเรื่องพระธาตุบัวบกบัวบาน ซึ่งต่างก็ได้เค้าเรื่องมาจากอุรังคธาตุนิทาน โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ของจังหวัดสกลนคร

◆ ในประเทศลาว สันนิษฐานว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ ปี ต้นฉบับมีจำนวน ๕ ผูก บันทึกด้วยอักษรธรรม ๒๕๐ หน้าลาน แต่ต่อมามีอีกหนึ่งชุดเพิ่มเข้ามา มีจำนวน ๔ ผูก บันทึกด้วยอักษรตัวธรรม ภาษาลาว ทั้งสองฉบับเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติที่เวียงจันทน์ จากนั้นจึงได้คัดลอกเป็นอักษรลาวปัจจุบัน โดยใช้ชื่อว่า นิทานอุรังคธาตุ ฉบับหลวงพระบาง เนื่องในโอกาสพิธีสถาปนาภิเษก สมเด็จพระสังฆนายกแห่งพระราชอาณาจักรลาว (พระลูกแก้ว คุณมี) วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒

◆ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ในการประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ครั้งที่ ๒๑๖ ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้มีการรับรองให้ “คัมภีร์โบราณ เรื่อง ตำนานอุรังคธาตุ” ซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก ในนาม “งานสะสมคัมภีร์โบราณแห่งชาติ เรื่อง ตำนานพระธาตุพนม” (National Collection of Palm-Leaf Manuscripts of Phra That Phanom Chronicle)

ที่มาของรูปภาพ <http://www.focusnews.in.th/21261>

เล่าเรื่อง เมืองนครพนม (ศรีโคตรบูรณ์)

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

◆ เรื่องราวโดยย่อ ๗ ตามตำนานพระธาตุพนมในอุรังคธาตุนิทาน

กล่าวว่า สมัยหนึ่งในปัจฉิมโพธิกาล พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระอานนท์ได้เสด็จมาทางทิศตะวันตกออกโดยทางอากาศ ได้มาลงที่ดอนกอนเนา แล้วเสด็จไปหนองคันแทเลื้อน้ำ (เวียงจันทน์) ได้พยากรณ์ไว้ว่าในอนาคตจะเกิดบ้านเมืองใหญ่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนา จากนั้นได้เสด็จไปตามลำดับ ได้ทรงประทานรอยพระพุทธรูปบาทไว้ที่โพนฉั่น (พระบาทโพนฉั่น) อยู่ตรงข้ามอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย แล้วเสด็จมาที่พระบาทเวินปลา ซึ่งอยู่เหนือเมืองนครพนมปัจจุบัน ได้ทรงพยากรณ์ที่ตั้งเมืองมรุกขนคร (นครพนม) และได้ประทับพักแรมที่ภูกำพร้าวหนึ่งคืน วันรุ่งขึ้นเสด็จข้ามแม่น้ำโขงไปบิณฑบาตที่เมืองศรีโคตรบูร

พักอยู่ที่ริมตมรั้งตันหนึ่ง พระธาตุอิงฮัง เมืองสุวรรณเขต) แล้วกลับมาทำภตกิจ (ฉันอาหาร) ที่ภูกำพร้าวโดยทางอากาศ พญาอินทรีได้เสด็จมาเฝ้าและทูลถามพระพุทธรูปองค์หนึ่งที่มาประทับที่ภูกำพร้าว พระพุทธรูปองค์ได้ตรัสว่า เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ในภัทรกัปนี้ที่เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว บรรดาสาวกจะนำบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ที่ภูกำพร้าว พระพุทธเจ้าเมื่อนิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นสาวกก็จะนำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ ณ ที่นี้เช่นกัน จากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงปรารภถึงเมืองศรีโคตรบูร และ มรุกขนคร แล้วเสด็จไปหนองหานหลวง ได้ทรงเทศนาโปรดพญาสุวรรณพิงคาระ และพระเทวี ประทานรอยพระพุทธรูปบาทไว้ ณ ที่นั้นแล้วเสด็จกลับพระเชตวัน หลังจากนั้นก็เสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา

◆ พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

◆ "มกุฏพันธเจดีย์" ที่ถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว มัลลกะกษัตริย์ทั้งหลายได้ถวายพระเพลิงพระสรีระ แต่ไม่สำเร็จ จนเมืองพระมหากัสสปะมาถึงได้อธิษฐานว่า พระธาตุองค์ใดที่จะอัญเชิญไปประดิษฐานที่ภูกำพร้าว ขอพระธาตุองค์นั้นเสด็จมาอยู่บนฝ่ามือ ดังนี้แล้ว พระอุรังคธาตุก็เสด็จมาอยู่บนฝ่ามือขวาของพระมหากัสสปะ ขณะนั้น ไฟธาตุก็ลุกโชติช่วง เผาพระสรีระได้เองเป็นอัศจรรย์ เมื่อถวายพระเพลิงและแจกพระบรมสารีริกธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากัสสปะพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ก็ได้อัญเชิญพระอุรังคธาตุมาทางอากาศ แล้วมาลงที่ดอยแท่น (ภูเพ็กในปัจจุบัน) จากนั้นได้ไปบิณฑบาตที่เมืองหนองหานหลวง เพื่อบอกกล่าวแก่พญาสุวรรณพิงคาระ ตำนานตอนนี้ตรงกับตำนานพระธาตุเชิงชุม และพระธาตุนารายณ์เจงเวง

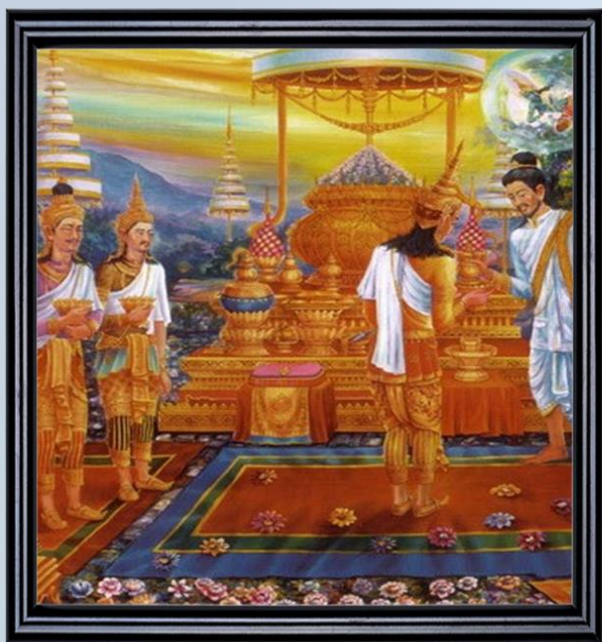

เล่าเรื่อง เมืองนครพนม (ศรีโคตรบูรณ์)

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

◆ เรื่องราวโดยย่อ ๗ ตามตำนานพระธาตุพนมในอุรังคธาตุนิทาน

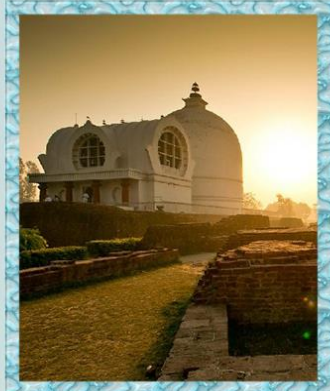
เมื่อพญาทั้ง ๕ ซึ่งอยู่ ณ เมืองต่าง ๆ อันได้แก่ พญานันทเสน แห่งเมืองศรีโคตรบูร พญาจุลณีพรหมทัต พญาอินทปัตถนคร พญาคำแดงแห่งเมืองหนองหานน้อย และพญาสุวรรณพิงคาระ แห่งเมืองหนองหานหลวง ได้พากันขึ้นดินดิบก่อแล้วเผาไฟตามคำแนะนำของพระมหากัสสปะแบบพิมพ์ดินกว้างยาวเท่าฝ่ามือพระมหากัสสปะ

ครั้นขึ้นดินเสร็จแล้วก็พากันขุดหลุมกว้าง ๒ วา ลึก ๒ ศอก เท่ากันทั้ง ๔ ด้าน เมื่อก่อดินขึ้นเป็นรูปเตา ๔ เหลี่ยม สูง ๑ วา โดยพญาทั้ง ๔ แล้ว พญาสุวรรณพิงคาระก็ได้ก่อส่วนบนโดยรวมยอดเข้าเป็นรูปปารมีสูง ๑ วา รวมความสูงทั้งสิ้น ๒ วา แล้วทำประตูเตาไฟทั้ง ๔ ด้าน เอาไม้จวง จันทน์ กฤษณา กระลำพัก คันธรส ชมพู นิโครธ และไม้รัง มาเป็นพื้น ทำการเผาอยู่ ๓ วัน ๓ คืน เมื่อสุกแล้วจึงเอาหินหมากคอยกลงกลางโคกมาถมหลุม เมื่อสร้างอุโมงค์ดังกล่าวเสร็จแล้ว พญาทั้ง ๕ ก็ได้บริจาคของมีค่า บรรจุไว้ในอุโมงค์เป็นพุทธบูชา

จากนั้น พระมหากัสสปะก็ได้อัญเชิญพระอุรังคธาตุ เข้ามบรรจุกายในที่อันสมควร แล้วให้ปิดประตูอุโมงค์ไว้ทั้ง ๔ ด้าน โดยสร้างประตูด้วยไม้ประดู่ ใส่ดาลปิดไว้ทั้ง ๔ ด้าน แล้วให้คนไปนำเอาเสาศิลาจากเมือง กุสินารา ๑ ต้น มาฝังไว้ที่มุมเหนือตะวันออก แปลงรูปอัสมุขี (ยักษ์ฉนิหน้าเป็นม้า) ไว้โคนต้น เพื่อเป็นหลักขย่มงคลแก่บ้านเมืองในชมพูทวีป นำเอาเสาศิลาจากเมืองพาราณสี ๑ ต้น ฝังไว้มุมเหนือตะวันตก แปลงรูปอัสมุขีไว้โคนต้น เพื่อหมายมงคลแก่โลก นำเอาเสาศิลาจากเมืองตักศิลา ๑ ต้น ฝังไว้มุมเหนือตะวันตก พญาสุวรรณ พิงคาระให้สร้างรูปม้าอาชาไนยไว้ตัวหนึ่ง หันหน้าไปทางทิศเหนือเพื่อแสดงว่าพระบรมธาตุเสด็จออกมาทางทิศทางนั้น และพระพุทธรูปจากจกเจริณ รุ่งเรืองจากเหนือมาได้ พระมหากัสสปะให้สร้างม้าพลาหกไว้ตัวหนึ่งคู่กัน หันหน้าไปทางทิศเหนือ เพื่อเป็นปริศนาว่า พญาศรีโคตรบูร จักได้สถาปนาพระอุรังคธาตุไว้ตราบเท่า ๕,๐๐๐ พระวัสสา เกิดทางใต้และขึ้นไปทางเหนือเสาอินทขิล ศิลาทั้ง ๔ ต้น ยังปรากฏอยู่ ๒ ต้น ทางทิศตะวันออก ส่วนอีก ๒ ต้น ได้เคลื่อนย้ายออกภายนอก ห่างจากหอระฆังเดิมประมาณ ๒-๓ เมตร ส่วนม้าศิลาทั้ง ๒ ตัว ก็ยังปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน

วันอัฐมิมบูชา คือวันถวายพระเพลิง

ศาลาโพนยาน สถานที่ประเพณี

สถานที่ประดิษฐาน พระพุทธบรมศพพระพุทธเจ้า
เป็นเวลา ๓ วันก่อนอัญเชิญไปถวายพระเพลิงพระบรมศพ

เล่าเรื่อง เมืองนครพนม (ศรีโคตรบูรณ์)

ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน

◆ เรื่องราวโดยย่อ ๑ ตามตำนานพระธาตุพนมในอุรังคนิทาน

เนื้อหาในตำนานอุรังคธาตุเป็นการแสดงถึงสิทธิธรรมของการเป็นพุทธมามิกาธิราชของผู้ปกครองอาณาจักรล้านช้างที่ได้ปกครองอาณาจักรล้านช้างที่ได้สืบทอดกันมาตามพุทธวงศ์และราชวงศ์ ผ่านการกลับชาติมาเกิดเป็นผู้ปกครองอาณาจักรล้านช้างหลายยุคหลายสมัย เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุจึงครอบคลุมระยะเวลาที่ยาวนานที่มีสาระสำคัญที่สะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในตำนานทั้งยังเป็นเรื่องราวที่อธิบายถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อของคนในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง

บ้านเมืองที่ปรากฏอยู่ในตำนานอุรังคธาตุ มีเมืองสำคัญ ๙ เมือง ได้แก่ เมืองศรีโคตรบอง หรือเมืองศรีโคตโม เมืองหนองหานหลวง เมืองหนองหานน้อย เมืองอินทปัตถนคร เมืองจุลณีพรหมทัต เมืองสาเกตนคร หรือเมืองร้อยเอ็ด เมืองโยธิกาหรือเมืองกุนทนะนคร เมืองจันทบุรี และเมืองศรีสัตตนาคนานนท์กัณฐี ซึ่งที่ตั้งเมืองต่าง ๆ ได้อ้างอิงถึงพื้นที่จริงทางภูมิศาสตร์ ที่ครอบคลุมพื้นที่ตามลุ่มน้ำโขงเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังมีกล่าวถึงบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำป่าสัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในบ้านเมืองต่าง ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์ผ่านเส้นทางการคมนาคมสายโบราณที่มีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ที่มา หนังสือพระธาตุพนมกับแคว้นศรีโคตรบูรณ์ พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๓ ปี พระธรรมวชิรโสภณ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๖ เขียนโดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุรพล ดำริห์กุล

องค์ความรู้ ตำนานอุรังคธาตุ หรือ อุรังคนิทาน “บอกเล่าเรื่องราวองค์พระธาตุพนม”

จัดทำโดย

นายศิริศักดิ์ ศรีสุธรรม

เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี

กลุ่มพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนม

ผู้บริหาร

นางยุวดี มีบุญ

วัฒนธรรมจังหวัดนครพนม

ที่มาของข้อมูล : หนังสือพระธาตุพนมกับแคว้นศรีโคตรบูรณ

พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๘๓ ปี

พระธรรมวชิรโสภณ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๖

เขียนโดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุรพล ดำริห์กุล

กลุ่มพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครพนม